

Galizia: espazio geografikoa eta giza okupazioa

Augusto Pérez Alberti

Galiziararen doan bidaiariak aurkitzen duen errealitate geografikoa, gehienetan behintzat, ez du berak ikusi espero zuenaren antzik batere. Erabat bestelakoak zituen liburuetatik jasotako ideiak edo zinemaz eta telebistaz ezagutzen zituen irudiak. Izan ere, Galizia ez bait da dena mendi eta dena euri. Bada Galizia euritsu eta malenkoniatsuaz bestelakorik, nahiz eta zenbait beti irudi berak ematen saiatu.

Galiziak, bere 29.429 km²-etan, ezberdintasun handiak eskaintzen ditu: kontraste geografiko eta gizatar, ekonomiko eta sozial handiak. Geografiari gagozkiolarik, iparretik hegora edo ekialdetik mendebaldera hedatzen eta luzatzen diren lautadez eta haranez, mendizerraz eta depresioz josia ikusten dugu. Klima ere ez da berdina itsasaldean eta hegoekialdean; bada alderik klima atlantiko eskualdeetatik klima mediterraneanarrekoetara. Halaber, nabarmenak dira lurralde-okupazioan dauden aldeak. Oso era desberdinetan banatuak daude 2.811.912tik gorako biztanleak (1981eko zentsua); zenbait lekutan —adibidez, Ferrol, A Coruña, Pontevedra edo Vigoko rien inguruetan— 1.000 bizt./km² bizi di-

ren bitartean, beste batzutan —ekialdeko mendizerretan, kasurako— bizi direnak ez dira 10 bizt./km²-ra iristen. Diferentzia hauek industrializazio-maila desberdinei zor zaizkie batez ere; honek ez du esan nahi, ordea, kostaldea biziro industrializatua dagoenik eta barnealdea oso gutxi edo batere ez: kostaldean bertan, area batzuk industrializazio nabarmena erakusten duten bitartean, badira beste batzu, barnealdearekin antzik asko dutenak: pentsa, adibidez, “Costa da Morte”n.

Horregatik, bidezkoa da herrialde ezberdinen azterketa zehatz bat egiten saiatzea (lerro hauen mugen barruan, noski), ekialdeko Galiziatik hasi eta kostaldean bukatuz: ekialdetik mendebaldera joango gara, beraz, bazterrak ikusiz, gure lurraldera datozen bi-daiariak ia beti egin ohi duten bide berari jarraituz.

Ekialdeko Galizia

Ekialde galiziarreko lurren ezaugarriarik nabarmenena, mendimurrutzarra da, 2.000 m-ko altuerara iristen dena. Hemen aurkituko ditugu Galiziako mendi-gailurrik gorenenak: Pena Trevinca, adibidez, bere 2.124 m-rekin. 1.500 m-tik gorako mendi ugari dituen sektore honetan, hiru tarteune bereiz ditzakegu: bata, Eo ibaitik Sil ibaira luzatzen dena; bestea, Sil ibaitik Monterrei-ko depresioraino doana, eta hirugarrena, Portugal-en mugetako lurrrak biltzen dituen.

Eo eta Sil-en arteko mendi-kateak, eskisto, arbel, koartzita eta, inoiz, kararizkoak dira; granittoa, aldiz, urria da. Hemen aurkitzen dira O Pazo, Pedruñales, Ancares, Courel, Serra dos Cabalos eta beste mendierrak. Denek morfologia bera dute: haran artekatuen eta gailur estu eta leunen kontrastea. Garaienak, Ancares eta Courel dira.

Ancares, haran sakonki artekatu eta gailur launen segida da, azkenotan koartzita-barrak nabarmentzen direlarik noizean behin. Izatez, Navia ibaiaren ibaiadarrek (Ser, Quindós, Vara, Casal, Cervantes, etab.ek) irekitako haran artekatuen segida da, maiz IIMtik (Ipar-iparmendebaldetik) HHErako (Hego-hegoekialderako) haustuneak jarraitzen dituzten haranen segida. Areagotu egin du honek haien ebakiunea, eta baita altxamendu tektonikoek ere. Goialdeetan agerpen glaziar asko izan zen Würm garaian; hegaletan, berriz, periglaziar gisako fenomenoak gertatu ziren.

Ancares-en oso antzekoa da *Serra do Courel*. Hemen ere ubideen artekamendu sakonak aurkituko ditugu, mendi-hegal aldapatsuak eta gailur estuen leuntasuna. Sil ibaiaren ibaiadarrak izan dira hemen, historia geomorfologikoa zehar, lurlean artekatuz joan direnak; batez ere, Lor mendebaldeko sektorean eta Soldón ekialdekoan.

Sil-en haranak tarteune ireki eta itxien txandaketa du ezaugarri; lehenengoen artean, A Rua eta Valdeorras-ko depresioak nabarmentzen dira.

Sil-en harana iragan ondoren, *Manzaneda-ko Mazizo*-ra iritsiko gara. Serra de Queixa, Serra de San Mamede, Montes do Burgo eta Montes do Invernadeiro-ko lurak hartzen ditu: erdialdean, mendebaldean eta ekialdean, granitozkoa da gehienbat; hegoaldean, berriz, eskistoa da nagusi. Manzaneda, maila launduen segida bat da: erdialdeko 1.700 m-tik ekialde, mendebalde eta iparraldeko 1.000 edo 900 m-tara jaisten da. Izotz glaziarren eraginak itxura leuna eman die gailurrei. Ertzetan, pilo bat zirku glaziar sortu zaizkio, eta gero eta areago artekatuz doazen hainbat ibai abiatzen da horietatik. Ondorioz, ezberdintasun morfologiko nabaria ageri da erdigunearen eta ertzen artean: han, horizontaltasun mailakatuak, hemen haran sakon eta itxiak. Mazizoaren hegoaldean, Montes do Invernadeiro-n konkretuki, haranak dira nagusi. Badute honetan eraginik material eskistosoek.

Manzaneda-ren oso antzekoak dira Trevinca-ko Mazizoko eta Serra do Xurés-ko mendizerrak.

Klimaren aldetik, mendian ohizkoak diren klimak ditu ekialdeko Galiziak: eurite ugariak (urteko 2.000 mm-tara heltzen direnak), elurte sarriak neguan, eta izotz-egunak ere maiz... Edozein modutara, alde handia dago iparretik hegora: iparrean ugariagoak dira euriak; hegoan, lehortea sumatzen da udaldian. Ancares-en gorago zuritzen du elurak eta azkarrago urtzen da Manzaneda edo Trevinca-n baino. Landareen emana ere ez da berdina alde gutzietan. Ancares-en *fraga* da nagusi, haritza, gorostia, otsalizarra, etab. Manzanedako basoak, aldiz, ez dira hain zarratuak, eta ametza eta gaztainondoa ikusten dira. Courel-en, karariari esker, pagadiak (*devesa*-k) ageri dira. Edozein mendizerratan, hori bai, zaintzea merezi duten natur inguruneak daude. Baina, zoritxarrez, eta Xuntaren utzikeriaz, basatiki bakantzen ari dira basoak.

Ekialdeko Galizian, oso baxua da lurralde-okupazioa. 8.000 km² inguruko azalera, 180.000 pertsona baino gutxiago bizi dira, hots: ez da iristen 20 bizt./km² batezbesteko dentsitatera. Dentsi-

tate honetan, halere, aldea dago area batzutatik bestetara. Erliebearen mugikortasunak, hotzaren gordintasunak, lur langarriaren emankortasun eta hedadura urriak ez dute errazten okupazio handiagorik. Zenbait kasutan, populazio-dentsitatea ez da iristen 5 bizt./km²-ra. Cervantes, Courel, Chandrexa de Queixa edo Vila-riño de Conso-ko udalak dira biztanletan urrienak Galizia osoan. Granitoz eta eskistoz jasotako eta arbelez edo lastoz estalitako etxetxoz osaturiko auzoetan bizi da jendea. Nabarmenak dira, beren bitxitasunagatik, Ancares edo O Cebreiro-ko *palloza*-k, edo Queixa-ko granito eta lastozko etxeak, edo Courel edo Queixa-ko arbelezkoak.

Zekalea landuz edo beren behi eta idiak zainduz (edo, Manzana-da-n artaldeak ere bai), bizi baino "bixi" egiten dira hemengo biztanleak. Ustiapen arkaikoak, komunikabide txarrak eta produktua komertzializatzeko zailtasunak dira guztionen kausa.

Erdialdeko Galizia

Behin ekialdeko mendizerrak igaroz gero, espazio arras diferentean sartuko gara, bai biogeografiaren aldetik eta bai giza bizimoldearen ikuspegitik. Erliebearen ezaugarria, horizontaltasuna da. Paraje honetan azalera launduak eta depresio tektonikoak dira nagusi, gainetan lehenengoak, eta sakonean bigarrenak. Horien lokarri, Miñoren arroko ibaien haranak dauzkagu. Ibai hauek, lurtean artekatzean, erliebe hautsia sortu dute, horizontaltasuna eta bertikalitasuna txandakaturik: hemendik sortu da *mendial/erribera* terminoen banaketa: *erribera* (harana) ez den oro *mendia* da, eta zekalearen eta patataren lanketari eta ganadu-ustiapenari loturiko kontzeptua da. *Ribeira*-n, ostera, mahastia lantzen da batez ere.

Iparretik hegora gatozela, *Terra Cha* aurkituko dugu lehenik: lur laua, 600 m-ko altueran. Material arbel-eskistosoak eta sedimentarioak aurkituko ditugu batez ere (buztina, harea, legarra, uharriak, etab.). Hegoalderago, hegomendebaldean, *A Ulloa*-ko lurretan sartuko gara: erliebe uhinkatua, 700 bat m-ko altueran. Hegoalderantz, *Terra de Chantada* aurkituko dugu, 800 m-ko beste maila laundu bat: Miño-ren haranak eteten du, Sil ibaiarekin elkartzera doan neurrian artekatuz doan ibarrak. HEan (Hegoekialdean) Lemos-ko depresioa daukagu, erliebez berdintsua, baina harri-konposizioz desberdina: material sedimentarioak azaltzen dira berriro; 500 bat m-ko altuera du.

Hegoalderago segituz, Sil-en harana dago: Miño-ren haranarekin bat egiten du, eta lehendik zekarren ipar/hego norabidea utzirik, iparrekialde/hegomendebalde (IE/HM) norabidea hartzen du. Lehenengoa sakon artekatua dator Quiroga-tik. Sil-en arroiak Galiziak eskaintzen dituen ikuskizunetan bitxienetakoak dira, zatlantzarik gabe. Bere aldapa pikoetan zapaldak ageri dira (*patan* deitzen diete hemen), eta mahastiak lantzen dira horietan.

Miño-Sil-etik haratago, azaldu dugunaren oso antzeko beste erliebe bat aurkituko dugu berriro: azalera launduak, depresio tektonikoak eta haranak, horien lokarri. Lehenengoak, Alberguería, Salas, Celanova eta Cartelle barna luzatzen dira: bigarrenen artean, *Maceda*, *A Limia* eta *Monterrei* dira nabarmenenak. Eskailera-erliebea ageri da hemen ere, 900, 700, 600 eta 500 m-tan. Harkaitzen artean, gero eta maizago ikusten da granittoa.

Klimaren aldetik, ekialdeko Galizian ikusten genuen bezalaxe, trantsizio argia dago iparretik hegora. Iparraldean eta Miño-ren hegoaldean, klima kontinental da nagusi, 1.000 mm ur inguruko euriteekin, 12-14°-ko tenperatura batezbestekoarekin eta 13-15° arteko hotz-beroen oszilazioarekin. Miño eta Sil-en haranetan, ordea, klima kontinentalak mediterranearrari egiten dio leku. HE-ra (Hegoekialdera), arinagoak dira euriteak, 700 mm ur ingurukoak; maizago egiten du izotza; batezbesteko tenperatura ez da aldatzen, baina bai hotz-beroen oszilazioa, udako batezbesteko tenperaturak altuak bait dira eta negukoak baxuak. Gaztainadi, harizti eta urkidien lekuan, artelatza, ametza, gurbitzza, estrepa eta izpikak ageri dira. Guztiau, klima-aldaketaren ezaugarri.

Espazioaren okupazioari dagokionez, ekialdeko Galizian baino beteago ageri da alderdi hau, nahiz eta sektore batetik bestera diferentziarik egon. Terra Cha eta Chantada aldean 40 bat bizt./km² bizi dira; Lemos-ko depresioan baxuagoa da dentsitatea, eta altuagoa Maceda eta A Limia-n (50/60raino iritsiz) eta Miño-ren haranean, O Ribeiro-ko eskualdean, 100 eta are 200 bizt./km² dentsitatearekin.

Okupazioan diferentziak dauden bezala, diferenteak dira auzoen tipologiak ere. Terra Cha-n, auzo sakanabatua da nagusi: etxeak isolatuak daude edo bizpahiruko multzotan bilduak: arbelezko etxe kubikoak dira, ertzak granitozkoak dituzte eta arbelezko teilatuak. A Ulloa edo Cantada-n auzo polinuklearrak ikusten dira. O Ribeiro-n, 10 edo 15 etxeko auzoz osaturiko herriskak dauzkagun bitartean, Maceda-n, A Limia-n, Monterrei-n, etab., herri taldekatuak ikusten ditugu. Hegoaldera goazela, irekiagoak

dira etxeak; granitozko harlanduzkoak dituzte hormak eta teila borobilez estaliak daude. Aurrealdeak, burdina edo zurezko balkoi korrituz hornituak dituzte.

Morfologian, kliman eta okupazioan ikusi ditugun diferentziok, neurri handi batean, ihardun ekonomikoetan ematen diren desberdintasunei zor zaizkie. Maceda eta Lemos-ko lautada eta depresioetan, zekale- eta patata-laboreak eta abelazkuntza gailentzen dira. Miño eta Sil-en haranetan eta Monterrei-ko depresioan, mahastia lantzen da gehien. Bestalde, garapen-maila diferenteak azpimarratzea komeni da: erdialdeko eta hegoaldeko Galizian batera bizi dira ustiapen arkaikoa (mendeak zehar, ezer gutxi aldatu den edo deus aldatu ez den erdiarokoa bera) eta aurreratua, mekanizazioarekin eta landaren razionalizazioarekin. Hala ere, lurralde gehienetan lehenak agintzen du.

Kostaldeko Galizia

Mendebalde eta iparralderago, Galiziaren barnealdea eta kostaldea bereizten dituen mendi-bizkarra aurkituko dugu. Iparraldeko eta zentru-mendebaldeko mendizerrak dira: lehenengoen artean, Macizo do Xistral da nabarmenena, eta bigarrenetan, Faladoira, Cova da Serpe, Serra da Loba, Careón, Farelo, Faro, Faro de Avión, Montes do Testeiro, etab., dauzkagu. Jeneralean, ez dira 800 m-z gorakoak: Xistral, Faro, Faro de Avión eta Montes do Testeiro bakarrik dira 1.000 edo 1.100 m-tara iristen direnak. Oro har, bloke jasoak edo ibaiek behiala ebakitako lurrazal launduak dira. Altuera handirik ez duten arren, ez da gutxiestekoa ekaitz atlantikoetatik babesteko duten murru euskarriaren balioa.

Ingurua segun nolakoa den, jende gehiagoz edo gutxiagoz okupaturiko mendizerrak igaro ondoren, Galiziako kostaldea osatzen duen lur-zirrindan sartuko gara. Bi area bereiz ditzakegu: bata, kostaldeaurrekoa, zentru-mendebaldeko mendizerren eta itsasoa ukitzen duten lurren artekoa da; bestea, kostaldea, itsasoaren kontrako lurrok osatzen dute. Mendebaldean bakarrik dago kostaldea; iparraldean ez dago, iparraldeko mendiek, itsasotik hurbil egotean, ez bait dute lekurik uzten.

Kostaldeaurreak, iparreko As Mariñas de Betanzos eta hegoaldeko O Porriño-ko lurren bitartean lortzen du bere garapenik handiena. Erliebearn ezaugarria, horizontaltasuna dugu hemen

ere. Azalera launduak dauzkagu batetik: 600 eta 300 m bitartekoak, mailatan bezala itsasora jaisten direnak; eta, bestetik, depresio tektonikoak, iparretik hegora kateatuak (Carballos-tik Tui-ra luzatzen den "Hego-Depresio" deitua): Ibai-haranek, bokalera hurbildu ahala lurtean artekatzean, laurdendu egin dute lurraldea, ezberdinki okupatutako ibar-ondo zabalezko eta muino leunezko erliebe uhinkatua sortuz.

Betanzos inguruan, *As Mariñas* daukagu: haran irekiek eta muinoek eraturiko erliebe uhinkatua da. Hegoekialderago *Curtis*-ko lurretan sartzen gara: guztiz horizontalak dira Ordes, Melide, Arzua, Terra de Santiago edo Comarca de Lalín-eko eskualdeetan bezala. Hegomendebalderantz bagoaz, horizontaltasuna nagusi duten Bergantiños eta Xallas-ko lurrekin topo egingo dugu. Kostaldetik oso hurbil, *Hego-Depresioa* osatzen duten depresioen multzoa aurkitzen da. Haratago, Pontevedrako lurretan, erliebearen higikortasuna biziagoa den *A Estrada* eskualdea nabarmentzen da.

Espazioaren okupazioa ez da gehiegi bereizten erdi eta hegoaldeko Galizian ikusi dugunetik. Han bezala, sektoreen arteko diferentziak nabarmentzen dira hemen ere. *As Mariñas*-en, 200 bizt./km²-koa baino altuagoa da sarritan dentsitatea, nahiz eta inoiz, Oza dos Ríos edo Cesuras-en adib., 50 bizt./km²-ra iritsi ez. Bergantiños eta Xallas-en 60-80 bizt./km² bizi diren bitartean, hegoalderago, Tambre eta Ulla artean, 50 ingurukoa da dentsitatea. Pittin bat gehiago bizi dira Santiagoko eskualdean, edo kostaldetik hurbil dauden Ulla beheko eta Umia beheko lurretan.

Mendebaldeko Galizia osoan, auzo polinuklearrak dira gehienak. Erliebearen leuntasunak, arroka basiko eta eskistoen gain gorpuztu den lurraren emankortasunak, klimaren biguntasunak eta komunikabideen sare hobeak, zenbait nukleoz osaturiko auzoak sortzea erraztu dute. Tradiziozko etxea laukizuzena da, ez oso altua, beheko solairua eta solairu batekoa, leiho txikiekikoa eta aurrealdera ataria luzatzen zaiona. Gehienak, bertan ugaria den eskistoz eginak dira eta teila borobilez estaliak. A Coruña-ren hegoalderantz goazen neurrian, granittoa ugariagoa denez, granito landuzkoak dira etxeak.

Kostaldeaurrea arto- eta ganadu-lekua da. Mendebaldeko lur-zirrinda osoan artasoroak dira nagusi. Honekin batera lantzen diren gariak —gero eta gutxiago—, patatak, barazki eta belardien ustiapenak oinarritzen dute hemengo ekonomia, funtsean abelazkuntzazkoa. Zenbait areatan (Arzua, Melide, Lalín edo *A Estrada*

da-n) aspaldidaniko langintza dute hori nekazariak; hala ikusten da, adibidez, gazta artisauen aberastasunean. Nekazaritza eta abelazkuntzazko iharduera aurreratuagoa den area dugu hau; mekanizazio gehiago du eta biziera-maila ere hobea. Baina, esan dezagun berriro, garrantzitsuak direla erregioarteko diferentziak.

Kostaldera hurbilduz goazen neurrian, espazioaren okupazioa handiagoa da, biztanle-dentsitatea handiagoa ez bada ere. Hori argi ikus daiteke, basoek jasan duten degradazioari begiratzen badiogu: leku askotako gaztainadi eta hariztiak ("souto"ak) eta urki-diak, pinuak eta eukaliptoak ordezkatu dituzte. Espazioa eraldatua dago, eta oihanak bakandu egin dira.

Kostaldea, itsasoaren kontra luzatzen den lur-zirrinda da. Guztira 1.195 km dira, Eo eta Miño ibaien artean. 1.195 km hauek zehar aurkitzen ditugun kontrasteak guztiz nabarmenak dira, zenbait tarteune bereiz ditzakegarik. Lehenengo, Ribadeo-ko riatik eta Cabo Ortegal-etik luzatzen dena da, kostalde kantabrikoa. Bigarrena, Ortegal-etik A Coruña-raino doa. Hirugarrena, Costa da Morte-koa da. Laugarrena, azkenik, Rias Baixas deituak hartzen dituen.

Lehen tarteunean, bi sektore bereizten dira argi: Ribadeo-tik Burela-ra doana, bata; eta bestea, hemendik Cabo Ortegal-era luzatzen dena. Lehenengoan, *arrasa* izeneko ordeka daukagu, 20/40 m-tara lekutua itsasoz gaintetik eta pare bat km zabalekoa. Burela-tik *arrasa* desagertzearaino estutzen den gunetik Ortegal-erainoko erliebean, riak (Viveiro, O Barqueiro eta Ortigueira) eta itsaslabarrak dira ezaugarriak nabarmenenak.

Ortegal eta A Coruña artean, kateatuz doaz riak (Cedeira, Ferrol, Ares eta Betanzos, adib.) eta hareategi handiak (hauek, inoiz, kostaldeko aintzirak dituzte, hala nola A Frouxeira-koa Valdo-viño-n edo Doniños-koa Ferrolen); eta itsaslabarrak, hauetan seinatzekoak bait dira beren altuera eta edertasunagatik Cedeira eta Ortigueira-ko riak bereizten dituen Serra da Capelada-koak.

A Costa da Morte, A Coruña-ren hegoaldera luzatzen da, Baldaio-ko hareategi handia igaro ondoren. Malpica eta Fisterra artean, itsaslabarren, hareategien eta rien (Corme e Laxe, Lires edo Camariñas) segida da kostaldea. Sektore honetan nagusi diren granitoek eskaintzen duten modelatu "ruiniforme"agatik, halako ikuspegi berezia du Costa da Morte-k.

Fisterra-ren hegoaldera, Rias Baixas-etara sartuko gara. Ria handiak ditugu hemen: Muros e Noia, Arousa, Pontevedra eta Vigo.

Horien artean, bloke zutak dauzkagu, eta hauetan buruzagi, Serra da Barbanza da, Muros e Noia eta Arousa-ko riak bereizten dituena.

Kostaldeko Galizian, hiru area dauzkagu klimatikoki ongi mugatuak. Lehenengoa, A Coruña-tik Ribadeo-ra bitartekoa da: ia 1.000 mm ureko euriteak ditu eta 13-14°-ko batezbesteko tenperatura. Bigarrena, A Coruña-tik Fisterra-ra doana da: barnealdera sartuz, Santiagoko lurraldeetaraino iristen da; 1.500 mm ur inguruko euriteak izan ohi ditu, eta aurrekoaren modutsuko tenperaturak. Eta, azkenik, Rías Baixas daukagu: kontraste handiagoak ditu honek: aurrekoak bezalatsuko euriteak ditu, baina egun gutxiagotan, eta, horregatik, nabarmenak dira hemen udaldiko lehorteak: batezbesteko tenperaturak 14°-ra iristen dira.

Kostaldea da, zalantzarik gabe, erregiorik populatuena. Ria batzutan batez ere, milioitik gora pertsona bizi dira. Galiziako lurralde guztiaren % 10era iristen ez den lur-zirrinda honetan bizi da populazio galegoaren % 40a. Populazio-dentsitateak, ordea, ez dira toki guztietan berdinak: Ferrol, A. Coruña, Pontevedra, Vigo, Arousa etab. oso dentsitate handikoak diren bitartean, badira beste zenbait, erdialdeko Galiziaz eta are ekialdekoaz esaten genuenetik batere bereizten ez direnak. Hortxe dauzkagu, adibidez, Serra da Capelada edo Serra do Barbanza edo Costa da Morte.

Itsasoak eta honen ustiapenak indartu dute kostaldearen okupazioa. XIX. eta XX. mendeak zehar, Galiziako industriarik garrantzitsuenak (kontserbak eta untzigintza) itsasertzean kokatu dira. Galiziaren barnealdeko jende asko erakarri du honek. Marinel-herriek eta hiriek (Ferrol, A Coruña, Pontevedra eta Vigo) arkitektura aberatsaren aztarnak gorde dituzte: Ferrol, Viveiro, Pontedeume, Betanzos, A Coruña etab. etako etxe galeriadunak; margo bizi-ko balkoiak dituzten etxeak Corme, Camariñas, Muxia eta bestetan; Muros, Noia, Betanzos etab. etako marinel-etxe karreradunak. Arkitektura tradizionalaren tipologia honekiko kontraste gordinean, nagusituz doa hirigintza berria, baina historia arkitektoniko hain aberatsa kontutan hartu gabe.

Amaitzeko

Galizia, ikuserazten saiatu garenez, kontraste-herria dugu; forma eta klima diferenteak ditu; nekazaritza-sistema desberdinak;

era askotakoak dira etxeak; ia inor bizi ez den areak dauzka, eta oso okupatuak... Milaka urtetan zehar landuriko kulturak bakarrik eman dió herri honi bere barne-kohesioa.

Euskaratzailea: Tomas Sarasola

A.P.A.

GALICIA: ESPACIO GEOGRAFICO Y OCUPACION HUMANA

GALICE: ESPACE GEOGRAPHIQUE ET PEUPLEMENT

Los límites geográficos de Galicia abrazan 29.429 km² que, al contrario de los que tópicamente han querido darnos a menudo los medios de comunicación, son diversos en su configuración física y climática. Igualmente, son nitidos los cambios en la ocupación poblacional del espacio, oscilando su densidad entre 1.000 y 10 hab./km², en función de la industrialización.

Se trata de un espacio que el visitante, de ordinario, suele conocer a partir de la Galicia Oriental y Central hasta la Galicia Costera. Un murallón serrano recorre las tierras de la Galicia Oriental, con las mayores altitudes del País (cumbres constantes entre 2.000 y 1.500 m de altura) y con un clima de montaña de abundantes precipitaciones (hasta 2.000 mm de lluvia anual), aunque en grado descendente de N a S. La ocupación poblacional es mínima: 180.000 hab. para 8.000 km² de espacio, descendiendo la densidad hasta los 5 hab./km², generalmente con explotaciones agropecuarias arcaicas.

El relieve de la Galicia Central, donde domina la horizontalidad, ofrece otro panorama biogeográfico y humano. Articulado por los valles y ríos de la cuenca del Miño, con alturas más reducidas (entre 500 y 1.000 m) y una diversidad climática contrastada de continentalidad y mediterrización. El poblamiento gana aquí en densidad respecto de la Galicia Oriental, desde los 40 hab./km² hasta 100 ó 200 hab./km², aunque con tipologías varias en cuanto al agrupamiento o dispersión en las aldeas, según actividades económicas y grados de desarrollo, arcaicos o mecanizados.

Según se avanza hacia la costa, topamos con un espinazo serrano que separa la Galicia Costera de la Galicia Interior, ya descrita: sus alturas apenas nunca superan los 1.000 m. Atravesada la sierra, accedemos a la Galicia Costera, que nos ofrece un doble espacio de carácter diverso: prelitoral y litoral. El prelitoral presenta alturas aplanadas que oscilan entre 600 y 300 m de altitud y depresiones de N a S. La densidad poblacional del prelitoral es similar a la de la Galicia Central y Meridional, con predominio de aldeas polinucleares. Es la tierra del maíz y el ganado. Ofrece una economía fundamentalmente ganadera, de mecanización intensa y nivel de vida más alto, pero con diferencias interregionales importantes.

La franja litoral de la Galicia Costera se alarga 1.195 km, pudiendo distinguir un litoral cantábrico, al que sigue un tramo que llega hasta A Coruña, completándose con dos tramos más que comprenden la Costa del Norte y las Rías Baixas. Todo el litoral es la zona más poblada de Galicia: el 10 % del territorio gallego acoge un 40 % de su población, aunque la distribución litoral de la población en modo alguno sea uniforme. La actividad pesquera y las industrias ligadas a la economía del mar han sido polos de atracción para la población interior.

La diversidad y el contraste geográfico, sin embargo, no han impedido la cohesión interna de Galicia, cohesión basada en una cultura secular.

La Galice s'étend sur 29.429 km², et contrairement aux lieux communs répandus par les médias, il s'agit d'une région très diversifiée dans sa configuration physique et climatique. De même, la répartition de la population dans l'espace est très variable, et cela en fonction de l'industrialisation, la densité pouvant aller de 1.000 à 10 hab./km²

Il s'agit d'un espace que le visiteur découvre, d'habitude, à partir de la Galice Orientale et Centrale jusqu'à la Galice côtière. Un barrage de montagnes parcourt les terres de la Galice Orientale, avec les points les plus élevés du Pays (tous les sommets sont entre 2.000 et 1.500 m d'altitude) et un climat de montagne aux précipitations abondantes (jusqu'à 2.000 mm de pluie par an), quoique dans un degré descendant du N au S. L'occupation démographique est très basse: 180.000 hab. pour 8.000 km², la densité descendant jusqu'à 5 hab./km²; on y trouve généralement des exploitations agricoles archaïques. Le relief de la Galice Centrale, où domine l'horizontalité, offre un panorama biogéographique et humain différent. Cette région est articulée par les vallées et les fleuves du bassin du Miño, ses hauteurs sont plus faibles (entre 500 et 1.000 m) et elle présente une diversité climatique contrastée d'aspect continental et méditerranéen. La densité de la population est ici plus importante que dans la Galice Orientale, elle va de 40 hab./km² à 100 ou 200 hab./km², bien que les typologies soient différentes quant au regroupement ou à la dispersion des villages, suivant les activités économiques et les degrés de développement, archaïques ou mécanisés.

En avançant vers la côte nous nous trouvons avec une chaîne de montagnes qui sépare la Galice Côtière de la Galice Intérieure, déjà décrite: ses hauteurs ne dépassent presque jamais les 1.000 m. Cette chaîne franchie, nous accédons à la Galice Côtière qui nous offre un espace double aux caractères divers: pré littoral et littoral. L'espace pré littoral présente des hauteurs aplanies allant de 600 à 300 m d'altitude et des dépressions en direction Nord Sud. La densité démographique du pré littoral est semblable à celle de la Galice Centrale et Méridionale, avec une prédominance de villages polynucléaires. C'est la terre du maïs et de l'élevage. Elle offre une économie fondamentalement d'élevage, de forte mécanisation et

son niveau de vie est plus élevé mais avec des différences interrégionales importantes.

La frange littorale de la Galice Côtière s'allonge sur 1.195 km et elle comprend un littoral cantabrique, suivi d'une tranche qui va jusque La Corogne que complètent deux autres tranches: la Côte du Nord et les Rias Baixas. Tout ce littoral constitue la zone la plus peuplée de la Galice: 10% du territoire galicien accueille 40% de sa population, bien que sa distribution au long du littoral ne soit en aucune façon uniforme. L'activité de la pêche et les industries liées à l'économie de la mer ont été des pôles d'attraction pour la population intérieure.

La diversité et le contraste géographique n'ont pourtant pas empêché la cohésion interne de la Galice, cohésion fondée sur une culture séculaire.